אַן איגרתל פון ווילנע...

דזשאָו באָסקי – אַ פונק פון אמת אין דער פאַלשער ליטע

◆ די "אידישע פּראָבלעמען" אין ליטע: דער אמת וועגן חורבן און די רוצחים, דער אַלטער אידישער בית=עולם און נאָך...

◆ אָפּטמאָל דאַכט זיך, אַז דזשאָו באָסקי איז דער איינציקער אין שטאָט, וואָס שטעלט זיך איין מיט לייב-און-לעבן פאַר די "אידישע פראַגן"

◆ ער איז אַ קריסט, אַ דיפּלאָמאַט אין דער אַמעריקאַנער אַמבאַסאַדע, נאָר מ'האָט שוין אויף אים אויך גענומען ריידן "אַנטיסעמיטישע דיבורימלעך"

◆ דער זעלטענער, באַליבטער אַמעריקאַנער דיפּלאָמאַט אין ווילנע

◆ פון הירשעָ=דוד כ"ץ

דאָ אין ווילנע (ביי היינטיקן טאָג: ווילניוס, די הויפּט=שטאָט פון דער ליטווישער רעפּובליק), זיינען פאַראַן ניט וויניק שטאַרק אָנגעווייטיקטע "אידישע פראַגן".

נאָר לאָמיר ראשית=כל קלאָר מאַכן, אַז אין שטאָט גופא איז אַלץ גראַדע שיין און רואיק. די ניי=אויסגעפּוצטע גאַסן און אויסרעמאָנטירטע בנינים גלאַנצן מיט דער עשירות פונעם היינטצייטיקן "אייראָפּעאישן פאַראיין" (בלע"ז: "יוראָפּיען יוניאָן"), די שטאָט גרייט זיך אויף יאָר 2009 ווען זי וועט טראָגן די קרוין פון "צענטער פון אייראָפּעאישער קולטור".

אויב ריידן פּערזענלעך, איז טפו=טפו=טפו: אין די אַלע יאָרן וואָס איך לעב דאָ, האָב איך תמיד באַקומען די שענסטע באַהאַנדלונג, קיינער האָט מיר קיינמאָל ניט געזאָגט קיין שלעכט וואָרט, כאָטש איך גלייב אַז איך מאַך אַן איינדרוק, אַז איך בין דווקא אַ איד. "אויף ווייטער ניט ערגער"...

און נאָכמער, די לעצטע צייטן האָט מען אויפגעהערט פאַרבאַהאַלטן די אידישע געשיכטע אין צענטער שטאָט. מען האָט סוף כל סוף געשטעלט אַ גרויסן פּלאַקאַט מיט בילדער און פאַקטן וועגן דער "גרויסער שוהל" ("די שטאָט=שוהל" האָט זי ביי אַמאָליקע ווילנער געהייסן); נאָכן שטאַרק געשעדיקט ווערן אין דער מלחמה, האָבן די סאָוועטן איר אַראָפּגענומען און געבויט אויפן אָרט אַ קינדערגאָרטן. אויף פאַרשיידענע הייזער שטייען שיינע שילדלעך וואָס ווייזן אָן מיט שטאָלץ אַז דאָ האָט געלעבט אָדער געאַרבעט (צווישן אַנדערע) דער ווילנער גאון, ד"ר צמח שאַבאַד, יאַשע חפץ, מאַקס וויינרייך, ראָמיין גאַרי, משה קולבאַק, א.א. אגב: אין דעם וואָס ס'פעלן דערווייל ברעטלעך ביי די אַדרעסן פון ר' ישראל סאַלאַנטער, פון ר' חיים=עוזר גראָדזענסקי, פונעם חזון איש (ר' אברהם=ישעיה קאַרעליץ) און אַנדערע גדולי ישראל טראָגן אפשר אַביסל אחריות די אידישע קוואַלן וואָס גיבן צו וויסן דער שטאָט=מאַכט "ווער ס'דאַרף פאַראייביקט ווערן אויף די גאַסן פון דער שטאָט". דער עצם ווילן מצד דער שטאָט איז אָבער איצט פאַראַן.

גאָר לעצטנס האָט מען טיילווייז מיט שטאָטישע געלטער אויפגעעפנט אַ נייעם "צענטער פאַר אידישער קולטור און אינפאָרמאַציע" אין אַן אויסרעמאָנטירטן הויז אין סאַמע האַרץ פון דער אַלטער שטאָט – די געסלעך פון אַמאָליקן אידישן קוואַרטאַל, און פון ווילנער געטאָ בעתן חורבן, וואָס זיינען היינט די רייכסטע, טייערסטע ערטער אין דער שטאָט; יעדער גביר וויל האָבן אַן אַדרעס "אין דער אַלטער שטאָט". און לעצטנס איז אַרויס אַן ענציקלאָפּעדיע אויף ליטוויש פון ליטווישע אידן וואָס האָבן בייגעטראָגן צו ליטע אָדער צו דער אידישער קולטור אָדער בכלל פאַר דער וועלט.

איז מה רעש?

די צרה איז, לויט אונדזער מיינונג, וואָס אַ סך פון דיאָ אָנגעלייגטע "זשעסטן" מצד דער רעגירונג זיינען צומאָל עלול מאַכן אַן איינדרוק, אַז זיי קומען אויף צו "שיטן זאַמד אין די אויגן", אויף אַוועקציען די אויפמערקזאַמקייט פון אַנדערע "שווערערע פראַגן". צווישן זיי:

◆ אויפן שטח פון אַלטן אידישן בית=עולם ("אויף פּיראַמאָנט" ווי ס'פלעגט ביי ווילנער הייסן, אויף יענער זייט פון טייך ווילִיע), וואו מ'האָט אַנאָנסירט פאַר דער וועלט מיט חדשים צוריק, אַז "מ'הערט אויף בויען", נאָכדעם ווי אַן אינטערנאַציאָנאַלע קאָמיסיע וואָס די רעגירונג האָט צונויפגעזאַמלט וועגן דער פראַגע האָט טאַקע אַזוי אָ געפּסקנט, בויט מען פונדעסטוועגן ווייטער, און מ'דרייט אַ קאָפּ דער דרויסנדיקער וועלט, אַז די מלוכה איז נעבעך ניט בכח אָפּצושטעלן דאָס בויען. מען האָט שוין אויסגעענדיקט די סטרוקטור פון דעם צווייטן בנין אויף דער הייליקער קרקע, גאַנצע פינף שטאָק, עס פעלן נאָר די פענצטער מיטן טינק און פאַרב. מען פאַרקויפט שוין דאָרטן "מציאות", דירות און ביוראָען פאַר רייכע מענטשן. איר מעגט זיין זיכער, אַז ווען דאָרט וואָלטן געלעגן אַמאָליקע ליטווינער סאָלדאַטן, וואָלט דאָס געווען "הייליק שבהייליק" און די מלוכה וואָלט שוין געפונען "ווי אַזוי" אָפּצושטעלן די פאַרשוועכונג. פון איר זייט טענהט די רעגירונג, אַז זי קען נעבעך קיין זאַך ניט מאַכן, ווייל דער קולטור=מיניסטעריום האָרכט ניט די קאָמאַנדעס פון אויסערן=מיניסטעריום, איז "וואָס קען מען דען מאַכן, אַ?" די וואָך איז פון וואַשינגטאָן אָנגעקומען די בשורה, אַז העכער פופציק קאָנגרעסלייט אין רעפּרעזענטאַנטן=הויז האָבן אונטערגעחתמעט אַ פאָדערונג פאַרדערפאַר, אַז דער אַמעריקאַנער קאָנגרעס זאָל עפנטלעך פּראָטעסטירן.

◆ מען איז נאָך ניט דערגאַנגען קיין טאָלק מיטן ענין "רעסטיטוציע" פון קהלשע אידישע בנינים פון פאַר דער מלחמה (אומקערונג צו דער אידישער קהילה צי צאָלן קאָמפּענסאַציע).

◆ ליטע האָט די סאַמע ערגסטע געשיכטע אין די חורבן=יאָרן. עס זיינען אויסגעשאָכטן געוואָרן פינף=און=ניינציק פּראָצענט פון ליטווישן אידנטום, אַ העכערער פּראָצענט ווי אין אַוועלכן ניט איז אַנדער לאַנד אין גאַנץ אייראָפּע, דער עיקר צוליב דער ענטוזיאַסטישער "מיטהילף" וואָס די דייטשן האָבן באַקומען פון לאָקאַלע בירגער וואָס האָבן גענומען שעכטן די אידישע שכנים נאָך איידער די דייטשן האָבן "זיך אָרגאַניזירט", אָנהייבנדיק פון טאָג ווען די סאָוועטישע אַרמיי האָט גענומען אַנטלויפן אין יוני פון 1941טן יאָר. כדי די דאָזיקע (און אַ סך קרובהשע) היסטאָרישע פאַקטן צו לייקענען, האָט דער "עסטאַבלישמענט" פון די אינטעליגענטן און רעגירונגס=קאָמיסיעס גענומען פאַרדרייען אַ קאָפּ, אַז (אַזוי זאָגן זיי, בפירוש!) דער גענאָציד קעגן די אידן איז מער וויניקער "די זעלבע זאַך" ווי דאָס וואָס סאָוועט=רוסלאַנד האָט זיי – די ליטווינער – אָפּגעטאָן, מיטן פאַרשיקן אין סיביר אַזויפיל אומשולדיקע מענטשן (ניט דערמאָנענדיק, אַז די פאַרהעלטענישמעסיקע פּראָפּאָרץ פאַרשיקטע אידן איז געווען נאָך העכער...). בדרך=כלל דויערט ניט לאַנג ביז וואַנעט ס'הערט זיך "דער צווייטער טייל פון זאַץ", אַז... "די מערסטע קאָמוניסטן וואָס האָבן דאָס אָפּגעטאָן זיינען געווען אידן", "מערסטע אידן זיינען געווען קאָמוניסטן", און אַכלל, מ'האָט צו טאָן מיט אַ "סימעטריע" פון "צוויי גענאָצידן". ווי עס ווייסן די לייענער פון "אַלגעמיינעם זשורנאַל", האָט לעצטנס גענומען דער פּראָקוראָר באַשולדיקן אין "פאַרברעכנס קעגן דער מענטשהייט", ניט מער און ניט וויניקער, דעם לאַנגיאָריקן, טייערן דירעקטאָר פון "יד=ושם" אין ירושלים, פּראָפ. יצחק אַראַד (רודניצקי). מיט וואָס פאַראַ ראיות? זיינע אייגענע זכרונות, אין זיינעם אַ וואונדערלעכן בוך (וואָס איז דערשינען מיט צענדליקער יאָרן צוריק), וועגן זיין לעבן מיט די פּאַרטיזאַנער וואָס האָבן בלב ונפש געקעמפט קעגן די נאַציס אין די וועלדער. אָטאָ דעם העלד מאַכט מען אין די אויגן פון היגן עולם פאַר אַ "פאַרברעכער". פאַרוואָס? אויף אונטערצושפּאַרן די "סימעטריע", אַז דער חורבן (האָלאָקאָסט) באַשטייט פון "צוויי גענאָצידן". און בעת מען זוכט צו אַרעסטירן אַ אידישן העלד וואָס איז געבליבן לעבן, האָט מען גאָר אַן אַנדער צוגאַנג צו די אמתע פאַרברעכער, די ליטווינער "אידן=שיסער" וואָס זיינען צום טייל אַוועק נאָך דער מלחמה אין מערב, און וועלכע (דער עיקר) אַמעריקע האָט פאַרשיקט אין די ניינציקער יאָרן. דאָס ברענגט אונדז טאַקע צום קומעדיקן פונקט:

◆ להיפוך צו דייטשלאַנד און אַנדערע לענדער, איז קיין איין חורבן=פאַרברעכער, קיין איין מאַסן=מערדער אין ליטע ניט געזעסן אין טורמע קיין איין טאָג אויך ניט פון זינט ליטע איז געוואָרן אומאָפּהענגיק נאָכן צוזאַמענברוך פון סאָוועטנפאַרבאַנד. ווען אַמעריקע (און אַנדערע דעמאָקראַטישע לענדער) האָבן זיי "אַהיימגעשיקט", האָט די זעלביקע פּראָקוראַטור וואָס יאָגט איצטער נאָך יצחק אַראַדן, תמיד געפונען "אַבי יעדן תירוץ פאַר די בענטשליכט" אויף ניט צו פאַרמשפּטן קיין איינעם פון זיי אויף אַ פאַקטישן שטראָף. פאַרוואָס? זייער פּשוט. די פּאָליטיקער ציטערן פאַרן עולם וויילער אין די קומעדיקע וואַלן, און מ'ווייס זייער גוט, אַז ביי גרויסע סעגמענטן פון דער באַפעלקערונג, זיינען די דאָזיקע קאָלאַבאָראַטאָרן מיט די נאַציס גאָר "פאָלקס=העלדן" ווייל די זעלבע מערדער האָבן אויך געקעמפט (אָדער געזאָגט אַז זיי האָבן געקעמפט) קעגן די סאָוועטן. ד"ר אפרים זוראָף, דער דירעקטאָר פון דעם וויזענטאַל צענטער אין ירושלים, גיט איבער דעם "אַלגעמיינעם זשורנאַל", אַז "ליטע בפרט, און די באַלטישע לענדער בכלל, האָבן דעם ערגסטן רעקאָרד אין דער וועלט ביים משפּטן די מערדער פון אידישן פאָלק אין זייערע לענדער, און ביים לערנען אין די לערן=אַנשטאַלטן דעם היסטאָרישן אמת, וואָס האָט פּאַסירט אין זייערע לענדער". דאָס פירט טאַקע צום לעצטן פונקט אין דער טרויעריקער רשימה:

◆ מען לערנט ניט דעם היסטאָרישן אמת, ניט אין די שולן און ניט אין די אוניווערסיטעטן און ניט די די עפנטלעכע מוזייען און אינסטיטוציעס. אינעם גרויסן "גענאָציד צענטער" אינמיטן שטאָט, טרעפט מען אַ סך ביכער וועגן די סאָוועטישע פאַרברעכנס קעגן די ליטווינער און קיין איין בוך ניט וועגן דער ראָלע פון די ליטווינער אין אויספירן דאָ היטלערס פּראָיעקט. אויפן אַמאָליקן קאַ=גע=בע ("קעי=דזשי=בי") בנין, שטייט מיט גרויסע אותיות אַפילו אויף ענגליש, אַז אין דעם בנין האָבן די סאָוועטן געהרגעט אַ צאָל ליטווינער קעמפער קעגן דער סאָוועטישער הערשאַפט, נאָר קיין איין וואָרט ניט וועגן דעם, אַז אין דעם בנין האָט די געשטאַפּאָ אָנגעפירט די אַדמיניסטראַציע פון אויסשעכטן העכער זעכציק טויזנט ווילנער אידן אין די מלחמה יאָרן.

וואו איך זאָל ניט פאַרוואָגלט ווערן אויף דער וועלט, בין איך אַלע מיינע יאָרן שטאָלץ מיט דעם, וואָס איך בין אַן אַמעריקאַנער. ניט צום ערשטן מאָל, זע איך ווי אַזוי אַמעריקע איז "אַנדערש" פון אַ סך אַנדערע אומות העולם, בתוכם די רייכע דעמאָקראַטישע לענדער פון מערב, און בפרט פון מערב אייראָפּע. די פאַרשיידענע דיפּלאָמאַטן און אַמבאַסאַדעס פון די מערבדיקע לענדער דאָ אין ווילנע זיינען בפירוש זייער פריינטלעך מיט דער אידישער קהילה דאָ. זיי קומען און גיבן אָפּ כבוד אויף יום=טובים, אויף די טרויער=טעג נאָכן חורבן, און אויף אַלערליי קולטור אונטערנעמונגען.

נאָר וואָדען, אַז ס'האַנדלט זיך אין די "אָנגעווייטיקטע פראַגעס" איז בדרך כלל דער דין: פּתח שין שאַ... שטילערהייט, ביי אַ טעפּל קאַווע זאָגט מען אונדז אָבער אויסעט, אונטער פיר אויגן, דעם פאַרוואָס: "מיר דאַרפן איצט זייער, אַז די באַלטישע לענדער זאָלן שטיין שטאָל און אייזן מיטן מערב, עס הייבט זיך דאָך אָן פאַר אונדזערע אויגן די נייע קאַלטע מלחמה קעגן די רוסישע לענדער. מיר קענען ניט קאַליע מאַכן די באַציאונגען איבער עפּעס אַ בית=עולם אָדער עפּעס אַ פראַגע, ווי אַזוי זיי ווילן לערנען די געשיכטע פון אַמאָל אין זייערע שולן. דאָס זיינען די נייע נאַטאָ=לענדער, די נייע לענדער פון אייראָפּעאישן פאַראיין, מ'דאַרף אויף זיי ניט דריקן"... און ווייטער מיט אַזאַ גאַנג.

די איינציקע מערבדיקע אַמבאַסאַדע אין ווילנע וואָס באַציט זיך אויף אַן אמת ערנסט צו די "שווערע" אידישע פראַגן דאָ איז די אַמעריקאַנער אַמבאַסאַדע, וואָס ווערט איצטער אָנגעפירט פונעם אויסגעצייכנטן דיפּלאָמאַט, אַמבאַסאַדאָר דזשאָן קלאַוד, וועלכער איז זייער סענסיטיוו צו די אידישע

פאָרזעצונג אויף זייט עלף

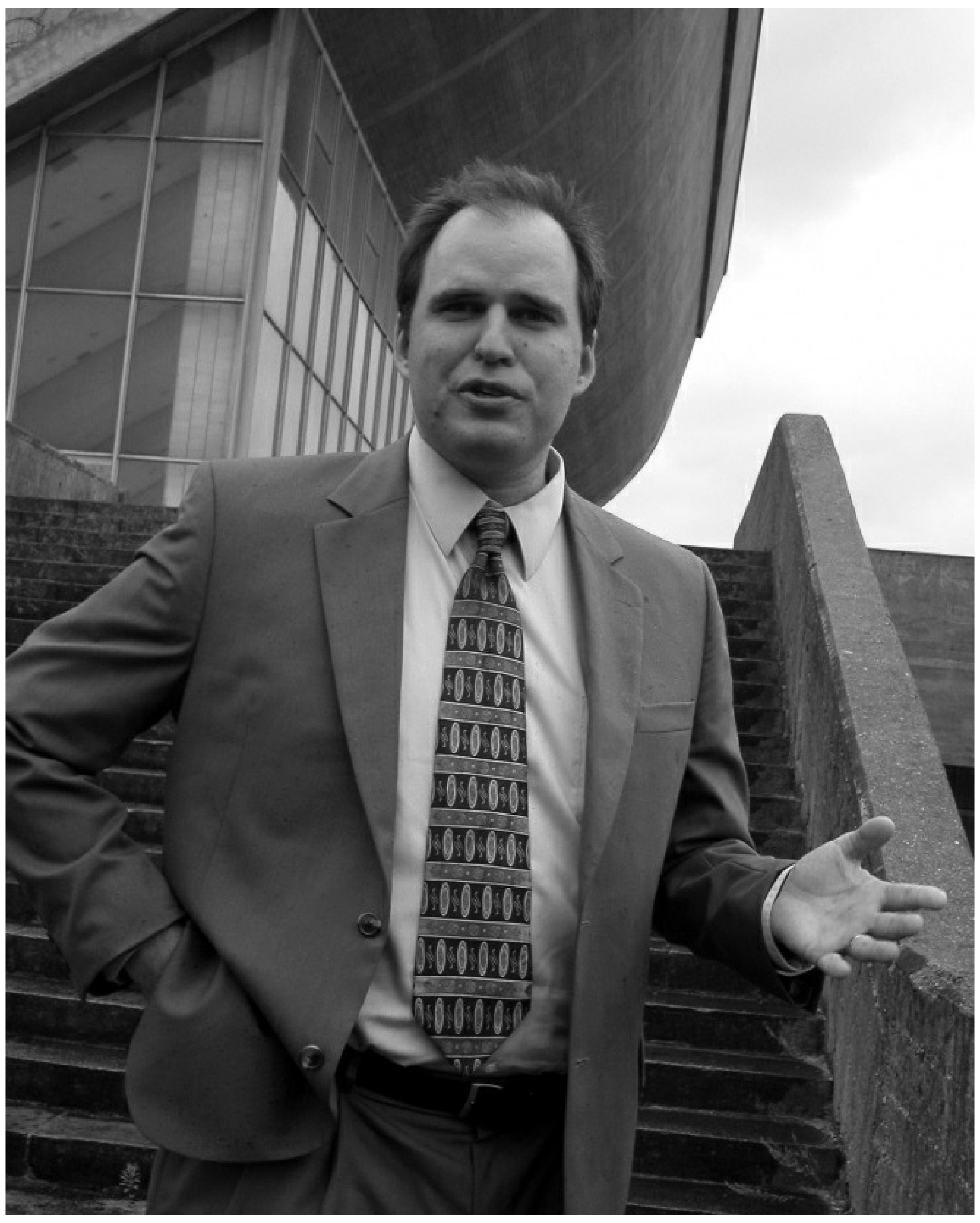

דער דיפּלאָמאַט דזשאָסעף באָסקי, וועלכער אַרבעט אין דער אַמעריקאַנער אַמבאַסאַדע אין ווילנע, שטייט לעבן דעם בנין פון ספּאָרט=סטאַדיום, וואָס די סאָוועטן האָבן אויסגעבויט אויפן אָרט וואו זיי האָבן חרוב געמאַכט דעם אַלטן אידישן בית=עולם. ער קומט דאָרטן אַלע טאָג צו קאָנטראָלירן צי מען האַלט וואָרט אַז מ'וועט אָפּשטעלן דאָס אויפשטעלן דערלעבן נייע בנינים, אויך אויפן שטח פון אַמאָליקן בית=עולם, צי מען אַרבעט ווייטער... אַדאַנק זיינע באַריכטן האָט מען זיך דערוואוסט, אַז ניט נאָר האַלט די ליטווישע רעגירונג ניט וואָרט, נאָר מען בויט מיט אַן אויסערגעוויינלעך גיכן אימפּעט. די וואָך איז אָנגעקומען די ידיעה, אַז העכער פופציק מיטגילדער פון אַמעריקאַנער קאָנגרעס האָבן זיך שוין אונטערגעחתמעט אויף אַ רעזאָלוציע פּראָטעסטירנדיק קעגן דער כסדרדיקער פאַרשוועכונג פונעם הייליקן אָרט פון אַלטן אידישן בית=עולם.

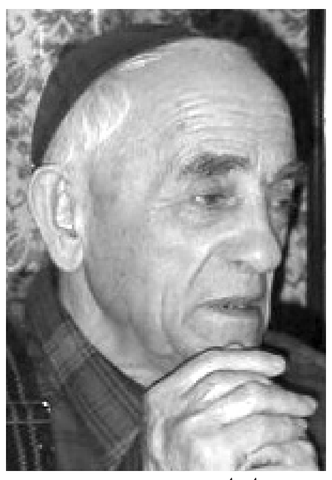

ר' בערל גלאַזער, אַ טייערער איד אין ווילנע, וועלכער איז דריי=און=אַכציק יאָר אַלט. ער איז איינער פון די אָרעמע עלטערע אידן וועמען דער אַמעריקאַנער דיפּלאָמאַט דזשאָסעף באָסקי באַזוכט און העלפט.

די ביידע נייע בנינים, וואָס געפינען זיך אויפן שטח וואו ס'איז אַמאָל געשטאַנען דער אידישער בית עולם אין ווילנע. קוקנדיק אויף זיי פון איבערן טייך זעט זיך: (אויף לינקס) דער שוין אויפגעפאַרטיקטער בנין וואו ס'קאָנצענטרירן שוין אַ ריי ביזנעסער, צווישן זיי דער ווילנער צווייג פון גרויסן אינטערנאַציאָנאַלן באַנק דנב"ה. לייענער פון "אַלגעמיינעם זשורנאַל" וואָס האָבן אַ צוטריט צו וועלכן צווייג איז אינטערנאַציאָנאַלן באַנק קענען זיך שטעלן מיט זיי אין פאַרבינדונג אויסצודריקן אַ פּראָטעסט.

דזשאָו באָסקי ביי זיך אין דער היים מיט זיין משפּחה.